

УДК 373.24:614.8.01

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА У ДНЗ З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Василенко О. М.

У статті на основі аналізу наукових праць виокремлено специфіку соціально-педагогічної роботи у дошкільному навчальному закладі з формування життєзберезувальної компетентності. Розкрито зміст основних функцій соціального педагога у дошкільному навчальному закладі щодо формування життєзберезувальної компетентності дошкільників. Окреслено провідні напрями соціально-педагогічної роботи з життєзбереження дітей у дошкільному навчальному закладі.

Ключові слова: компетентність, життєзбереження, життєзберезувальна компетентність.

В статье на основе анализа научных работ выделена специфика социально-педагогической работы в дошкольном учебном заведении по формированию жизнеспасающей компетентности. Раскрыто содержание основных функций деятельности социального педагога в ДОУ по формированию жизнеспасающей компетентности дошкольников. Определены основные направления социально-педагогической работы по жизнеспасаению детей в дошкольном учебном заведении.

Ключевые слова: компетентность, жизнеспасаение, жизнеспасающая компетентность.

Based on analysis of scientific works, the article highlights the specificity of socio-pedagogical work on the formation of safety competence in a preschool educational institution. It reveals the content of a social teacher's main functions at a preschool educational institution pertaining to the formation of safety competence in preschoolers and outlines key directions of socio-pedagogical work in this area.

Key words: competence, safety, safety competence.

Кардинальні зміни, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, вимагають нових підходів щодо виховання та соціалізації підростаючого покоління. Особливого значення набуває формування соціально активної, соціально компетентної особистості, здатної до позитивної самореалізації в умовах підвищення соціальних ризиків та суспільної нестабільності. У зв'язку з цим збереження життя, формування відповідального ставлення до здоров'я стає одним з головних стратегічних завдань сучасної системи освіти.

Підкреслимо, що на сучасному етапі розвитку суспільства питання формування життєзберезувальної компетентності та здорового способу життя набувають актуальності у світовому масштабі, особливо загострюючись в Україні. Загальновідомо, що антропогенне і техногенне навантаження на природне і соціальне середовище в нашій країні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу, більш гострими є й соціальні ризики, що супроводжують розвиток дітей та молоді. При чому через свої анатомо-фізіологічні і психолого-соціальні особливості діти більшою мірою, ніж дорослі, зазнають впливу негативних екологічних, техногенних, соціальних чинників на тлі несформованості навичок збереження власного життя та здоров'я. Це зумовлює необхідність зосередження процесу соціального виховання дітей, основним суб'єктом якого у закладах освіти виступає соціальний педагог, на питаннях формування в них життєзберезувальної компетентності. Відзначимо, що відповідну виховну роботу необхідно розпочинати з дітьми з раннього віку.

Метою статті є окреслення основних функцій соціального педагога напрямів соціально-педагогічної роботи з життєзбереження дітей у дошкільному навчальному закладі.

Національна програма "Діти України", Національна доктрина розвитку освіти, програма "Здоров'я нації" визначають завдання усебічного розвитку дитини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я, формування у дітей

відповідального ставлення до життя як найвищої індивідуальної та суспільної цінності. Поставлені завдання знайшли своє відображення у Законах України "Про освіту" та "Про дошкільну освіту".

Здоров'я та життєзбереження традиційно розглядаються у різних галузях наукового знання (філософії, соціології, медицині, валеології, психології, педагогіці) як важливі складові соціального становлення особистості й як об'єкт освітньо-виховної роботи. Аналіз результатів мультидисциплінарного наукового пошуку дослідників щодо розробки теорії і практики сприяння збереженню життя та здоров'я людини у процесі соціального становлення особистості у закладах освіти висвітлює її гостру актуальність у сучасних умовах, а також особливий інтерес дослідників до проблем життєзбереження дітей дошкільного віку. Нагальними є також технологізація освітньо-оздоровчої роботи з дітьми та підготовка педагогічних кадрів до такої роботи.

У першій половині ХХ століття з'являється значна кількість робіт, що присвячені проблемі збереження життя і здоров'я особистості. Зазначена проблема активно розроблялася філософами В. Казначеевим, В. Климовою, В. Леві, А. Маслоу, В. Скуміним, Є. Спірним, І. Фроловим; медиками М. Амосовою, Г. Апанасенко, І. Аршавським, В. Волковою, Т. Данилюком, Л. Звиняковським, М. Саричевою; педагогами-класиками Д. Дістервегом, Я. Коменським, Д. Локком, С. Русовою, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Г. Сковородою, В. Сухомлинським, К. Ушинським; сучасними педагогами і соціальними педагогами С. Омельченко, Г. Пономарьовою, М. Рогановою, Н. Тарасенко.

Пошуку шляхів зміцнення фізичного здоров'я і формування відповідальності за власне життя дошкільників присвячено праці О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, Л. Сварковської та ін.

Варто відзначити, що роль дошкільних освітніх установ у закладенні фундаменту збереження життя і здоров'я в підростаючого покоління відображено у низці державних законодавчо-нормативних документів. Завданнями дошкільної освіти, окресленими в Законі України "Про дошкільну освіту", передбачено не тільки збереження і зміцнення здоров'я, а й активне формування основ здорового способу життя в дітей, починаючи з раннього віку. Тому в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку як одне із важливих завдань висувається формування ціннісного ставлення дітей до власного здоров'я. Впровадження цього завдання передбачає введення в практику сучасного дошкільного закладу здоров'язбережувальних технологій, які є важливим елементом життєзбережувального освітнього простору і включають взаємозв'язок всіх факторів педагогічного процесу, спрямованих на збереження та зміцнення життя і здоров'я дитини на всіх етапах її розвитку та виховання.

З точки зору психологів дошкільний період є сенситивним у становленні особистості, формуванні в дитини ставлення до себе, здатності відповідним чином впливати на умови життєдіяльності, усвідомлювати власне "Я". Значним новоутворенням старшого дошкільного віку є здатність до супідрядності мотивів, передбачення результатів своєї діяльності, усвідомлення прагнення до повноцінного життя. Підґрунтям забезпечення життєзбереження дошкільників є розвиток комунікативних умінь, здатність встановлювати доброзичливі взаємини в різних сферах життєдіяльності, відповідально ставитись до себе й оточення. Це положення підтверджено дослідженнями Л. Артемової, А. Богуш, О. Кононко, Т. Поніманської та ін.

Провідне місце у роботі дошкільних навчальних закладів займає збереження життя і здоров'я дітей. Ця діяльність складається з п'яти взаємопов'язаних блоків:

- створення і забезпечення умов для збереження здоров'я та безпечного перебування малюка в дошкільному закладі, дотримання техніки безпеки всіма його працівниками;
- формування у дітей знань, умінь і навичок безпечної поведінки й основ збереження життя і здоров'я;
- забезпечення знань, усвідомлення важливості означеної проблеми працівниками дошкільного закладу, оволодіння ними деякими практичними навичками;
- педагогічна взаємодія вихователя і дітей з метою формування гігієнічної грамотності, раціонального харчування, адекватної фізичної активності, безпечної поведінки на вулиці, природі, у соціумі, профілактика і попередження шкідливих звичок;
- співпраця з батьками.

В дошкільних навчальних закладах питанням розвитку життєвого досвіду у сфері життєзбереження приділяється увага, але відсутнє узагальнене уявлення про те, чого варто навчати дошкільників, відсутня систематизація накопиченого педагогічного і соціально-педагогічного досвіду. Якщо у загальноосвітніх навчальних закладах безпека життєдіяльності і основи життєзбереження виокремлені у навчальну дисципліну та мають систему викладення матеріалу, то у дошкільних навчальних закладах виховна робота з життєзбереження не виокремлюється і проводиться лише в узагальнюючому контексті соціального виховання.

Також спостерігається гальмування формування важливих життєвих установок підростаючих поколінь, таких як установка на здоровий спосіб життя, безпечна та свідома поведінка у соціумі, цінностей, мотивів і потреб у сфері життєзбереження. Задля подолання кризи у формуванні свідомого ставлення дітей до власного життя і здоров'я в соціально-педагогічній практиці дошкільного навчального закладу визначено потребу у розвитку відносно нового наукового напрямку – педагогіка безпеки. В його опрацюванні ми спираємось на наукові доробки В. Гафнера, Н. Герман, О. Шароватової й визначаємо як науковий напрям в педагогіці, що досліджує закономірності розвитку життєвого досвіду людини і сфері безпеки життя. Педагогіка безпеки вирішує такі завдання:

- виховання культури безпеки;
- навчання дітей, молоді та дорослих безпеки діяльності, поведінки у різних кризових і надзвичайних ситуаціях, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини;
- розвиток здатності передбачати, попереджувати і запобігати небезпекам (побутові, техногенні, екологічні, соціальні);
- готовність до адекватних життєзберезувальних дій у кризових і небезпечних ситуаціях [1].

Особливого значення в цьому процесі набуває особистість соціального педагога, оскільки саме він має здійснювати соціальне виховання дітей і сприяти формуванню в них адекватної соціальної свідомості. Спираючись на наведену у науковій літературі думку щодо функціональної структури соціально-педагогічної діяльності [3], розкриємо зміст основних функцій соціального педагога у ДНЗ щодо формування життєзберезувальної компетентності дошкільників:

- організаторська (організація спільної діяльності дітей і вихователів у виховному процесі, вплив на зміст безпечного дозвілля);
- соціально-виховна (формування знань, умінь і навичок безпечної поведінки);
- діагностично-прогностична (визначення та вивчення ознак, які характеризують стан розвитку (соціальної компетентності і життєзберезувальної) дитини, групи, мікросередовища та виявлення її можливої динаміки при збереженні зазначеної сукупності соціальних впливів);
- попереджувально-профілактична та соціально-терапевтична (приведення у дію механізмів попередження і подолання негативних впливів на дітей та їх здоров'я, у соціально-правовому, юридичному, психологічному та життєзберезувальному плані, організація соціальної допомоги дітям та їх сім'ям, забезпечення захисту їх прав у суспільстві, корекція міжособистісних відносин у дитячому колективі);
- комунікативна (встановлення контактів з тими, хто потребує допомоги та підтримки у процесі включення до виховання в групі, організація обміну інформацією з питань соціального виховання);
- морально-гуманістична (поєднує риси всіх попередніх функцій, надає соціально-педагогічній діяльності гуманістичної спрямованості та наповнення розумінням цінності життя та здоров'я свого та інших).

Забезпечення виконання цих функцій є провідним завданням сучасної дошкільної освіти, тому особливо важливим є забезпечення дитячих садків кваліфікованими фахівцями соціально-педагогічної сфери.

Основні напрями соціально-педагогічної роботи життєзбереження у ДНЗ полягають у формуванні:

- знань про природні, техногенні та соціальні небезпеки сучасного світу;
- мотиваційно-ціннісних орієнтацій;
- фізичної культури;

- соціально-духовних цінностей;
- соціальних знань щодо шляхів збереження життя і здоров'я у кризових ситуаціях;
- прилученні до здоров'ятворчої діяльності.

Аналіз наукової теорії з проблеми й узагальнення педагогічного досвіду переконує, що основним завданням є вироблення і закріплення у дітей дошкільного віку доцільних для їх віку гігієнічних навичок і звичок, формування свідомого ставлення до життя, особистої та громадської безпеки, навчання діяти у кризових ситуаціях, розвиток соціальної відповідальності та активності. Тому на етапі дошкільного дитинства пріоритетним напрямом діяльності соціальних педагогів має стати виховання у дітей мотивації на життєзбереження, орієнтації їх життєвих інтересів на здоровий і безпечний спосіб життя.

Досвід педагогів-практиків (М. Козир, Т. Коробова, А. Чаговець) засвідчує, що основними формами і методами роботи формування у дітей дошкільного віку потреби у здоровому способі життя є виховні заняття, ігри-тренінги з дітьми, організація консультацій для батьків, проведення батьківських конференцій [2].

Виняткове значення у виховному процесі надається грі, що дозволяє дитині проявити свою активність, найбільш повною мірою реалізувати себе. Ігровий простір повинен мати вільно змінювані елементи – своєрідні просторові змінні в рамках ігрової діяльності, які давали б можливість розвитку винахідництва і формували б вміння діяти у нових незвичних соціальних ситуаціях.

Залучення дошкільників до діяльності зі збереження свого здоров'я – це, перш за все, процес соціалізації вихованців, забезпечення високого рівня душевного комфорту, який закладається на все життя.

На нашу думку, тільки спільними зусиллями батьків, педагогів, спеціалістів, які мають відповідну підготовку, слід формувати у дітей поняття життєзбереження, виховувати відповідні навички і звички, що буде ефективно сприяти соціальному захисту і збереженню здоров'я дітей.

Різноманітність галузей знання, наукових концепцій, поглядів учених відкриває широке поле для дослідження порушеної проблематики у напрямі побудови наукової логіки, через розуміння концептуальних основ життєзбереження як необхідної складової розвитку соціальності особистості в освітніх інститутах суспільства, через розкриття соціально-педагогічного аспекту виховання дітей у дошкільному закладі освіти, вивчення особливостей соціалізації та соціального виховання дошкільників до розгляду роботи соціальних педагогів та інших соціальних вихователів у напрямі збереження та відновлення здоров'я підростаючого покоління як об'єкта технологізації педагогічної діяльності.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави для твердження, що основними функціями соціального педагога з формування життєзбережувальної компетентності є організаторська, соціально-виховна, діагностично-прогностична, попереджувально-профілактична та комунікативна; робота здійснюється соціальним педагогом у таких напрямках: формування знань, умінь і якостей життєзбережувальної поведінки, а також діяльнісних характеристик особистості зі збереження життя власного і оточення.

У наступних дослідженнях варто зосередити увагу на проблемі підготовки майбутніх соціальних педагогів з формування життєзбережувальної компетентності дошкільників.

Література

1. Гафнер В. В. Педагогика безопасности – новое научное направление современной педагогики / В. В. Гафнер // Грани педагогики безопасности : материалы Всероссийской научной конференции (Екатеринбург, 29 апреля 2011 г.) / сост. и общ. ред. В. В. Гафнера ; ФГБОУ ВПО "Урал. гос. пед. ун-т". – Екатеринбург, 2011. – С. 6–12.
2. Коробова Т. В. Формування здорового способу життя дітей у дошкільному навчальному закладі / Т. В. Коробова // Сучасний стан, проблеми й перспективи формування здорового способу життя студентської молоді : тези доповідей Усеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 25–26 березня). – Х., 2008. – С. 62–67.
3. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія і технологія : монографія / О. І. Рассказова. – Х. : ФОП Шейніна О. В., 2012. – 468 с.